

SEB
(bk. SÖVME).

SEB'Â
(السبعة)
Yedi sayısı.

Sâmî ve Fars geleneğinde ruhanî ve kutsal sayılan üç ile cismanî sayılan dört sayısını birleştiren en önemli sayı kabul edilir. Bu düşüncenin eski Bâbil'de her yedi günde ayın dört safhasının gözlenmesi esasına dayandığı sanılmaktadır. Hint-Avrupa kavimleri arasında üç sayısı kutsal bir işe tahsis edilmiş sayıların en eskisi olarak görülürken Hint ve Fars Ârileri arasında üç, beş ve yedi öncelikli çağrışımları olan sayılar olup Mecûsîler'de de kutsal kabul edilen sayılardı. Bunların içinde yedi sayısı, ruhanî ve cismanî kavramların meydana gelişine var oluş aralıkları ve kendi içinde bütünlük belirtmesi sebebiyle çeşitli milletlerce mistik bir nişan ve işaret çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yedi sayısının kutsallığı eski İranlılar'ın Mezopotamya kültürüyle temas kurması neticesinde artmış ve bu dönemlerde yedili gruplar hâkim rol oynamıştır. Kralın yedi danışmanı (Ezra, 7/16) Persler'de hukuk ve adaleti yürüten ve yönlendiren kraliyet hâkimleri sayılıyordu. Pers ordusu ondalık organizasyonda bulunmasına rağmen yedi saha kumandanı orduyu sevk ve idare etme görevini üstlenmişti. Yine onların eski zamanlardan beri taptikları ilâhların sayısı da Ahura Mazda, güneş, ay, hava, ateş, su ve rüzgâr olmak üzere yediye ulaşıyordu.

Hem Tevrat'ta hem Kur'ân-ı Kerim'de yer alan Yûsuf kıssasında Mısır hükümdarının gördüğü rüyada yedi zayıf ineğin yedi semiz ineği yediği, yedi başağın yeşil, diğerlerinin kuru olduğu, toprağın yedi yıl süreyle ekilmesinin ardından yedi kıtlık yılının geleceğine dair ifadeler (Tekvîn, 41/17-37; Yûsuf 12/43-48) incelendiğinde o bölgenin insanları arasında yedi sayısının önemi ortaya çıkar. Yedi sayısının Câhiliye Arapları arasında da özel bir yeri vardı. Bu dönemde Kâbe'yi yedi defa tavaf etme, Safâ ile Merve arasında yedi sa'y, hac sırasında yedi defa tekrarlanan sembolik şeytan taşlaması daha sonra da sürdürülmüştür (Cevâd Ali, VI, 355-356). İslâm'ın gelişine birlikte Kur'an'da yedi sayısının sıkça geçtiği görülür. Her namazda okunan Fâtîha sûresi kastedilerek Resûl-i Ekrem'e sıkça tekrarlanan yedi âyet (es-seb'u'l-me-sânî) ve Kur'an'ın verildiği (el-Hicr 15/87),

Allah'ın yedi semayı ve arzdan bir o kadarını yarattığı (et-Talâk 65/12), yedi semayı kendi aralarında âhenkli kıldığı (el-Mülk 67/3; Nûh 71/15), yedi semanın iki günde yaratılıp her birine işinin bildirildiği (Fus-silet 41/12), Allah'ın yedi semanın ve arşın rabbi olduğu (el-Mü'minûn 23/86), insanların üstünde yedi yol ve yedi sağlam gök yarattığı (el-Mü'minûn 23/17; en-Neb'e' 78/12), cehennem yedi kapısı bulunduğu ve her kapı için belli bir grubun ayrıldığı (el-Hicr 15/44), yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz daha katılarak mürekkep olsa Allah'ın ke-limelerinin bitmeyeceği (Lokmân 31/27) vb. ifadeler bunu ortaya koymaktadır.

Yedi sayısı çeşitli hadis rivayetlerinde de yer almıştır. Kur'ân-ı Kerim'in yedi harf üzere nâzil olması, köpeğin içmesi sebebiyle kirlenen kabin yedi defa yıkanması, secdede vücudun yedi kısmının yere değdirilmesi, bir rivayette büyük günahların yedi sayısıyla sınırlandırılması, cehennem yedi kapısında iki meleğin görevli olarak bulunması, kurbanlık siğir ve devenin en fazla yedi kimse adına kesilmesi, Allah'ın yedi kişiyi kıyamet gününün gölgesinde gölgelendireceği, Hz. Peygamber'in yedi şeyi emredip yedi şeyi yasakladığı ve helâk edici yedi büyük günahtan sakındırdığı, bazı dua, zikir ve niyaz metinlerinin yedi defa tekrar edilmesinin öğütlenmesi bunların bir kısmını teşkil eder (Wensinck, *el-Mu'cem*, "sb'a" md.). Bu arada yedinin katları olan yetmiş, yedi yüz ve yetmiş bin sayıların çokluk, tekit ve müj-de ifadesi konumunda kullanıldığı görülmektedir. Peygamber yetmiş defa af dilese bile Allah'ın münafıkları affetmeyeceği (et-Tevbe 9/80), inkârcıların yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire bağlı olarak cehenneme atılacağı (el-Hâkka 69/32), ser-vetlerini Allah yolunda harcayanların durumunun her birinde yüz tane bulunan yedi başağa benzetilmesi (el-Bakara 2/261), Resûl-i Ekrem'in her gün yetmiş defa tö-be ettiğini belirtmesi (Buhârî, "Da'avât", 3), ümmetinden yüzleri ay gibi parlayan yetmiş bin kişinin cennete gireceği (Buhârî, "Libâs", 18; Müslim, "İmân", 369-372), Beytülma'mûr'e her gün yetmiş bin melek girdiği ve bunların bir daha geri dönmediği (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 42) şeklindeki ifadeler de bu konuyla ilgilidir.

İslâm tarihinde yedi sayısına özel bir önem veren, onu âlem ve imâmet anlayışlarında temel olarak kabul edip yedili bir sistem benimseyen ve devrî tarih düşüncesine yönelen İsmâiliyye fırkası her peygamberden (nâtık) sonra bir esas (vasî) ve

altı imamla bir devrin tamamlandığını, yeni nâtıkla birlikte bir önceki şeriatın nes-hedilip yeni bir devrin başladığını, bu durumun dünya devam ettiği müddetçe süreceğini iddia etmiştir. İsmâiliyye yedi sayısına değer vermesi ve sistemini bunun üzerine kurması sebebiyle Seb'iyye diye anılmıştır (bk. DEVİR; İSMÂİLİYYE). Günümüzde İsmâiliyye bu isimle anılmasa da düşünce sistemlerinde yedili grup inancı sürmektedir. Batı İran'la Irak'ın bazı bölgelerinde yayılan, eski dinler ve aşırı Şiilik'ten etkilenmiş bir fırka olan Ehl-i Hakk'ın hemen bütün kollarında yedi sayısına önem verilmekte, Tanrı'nın birbirini takip eden yedi kimseye hulûl ettiğine inanılmaktadır (bk. EHL-I HAK).

Yedi sayısını ve katlarını *Tardü's-seb' 'an serdi's-seb'* adlı eserinde ele alan Sa-fedî'nin çalışması yanında İslâmî dönem edebiyatı içinde genellikle Farsça yazılan çok sayıda eserin isminin yedi sayı ile başladığı görülür. Nizâmî-i Gencevî'nin *Heft Peyker*'i, Molla Câmî'nin *Heft Ev-reng*'i, Hâce Abdullah-ı Ensârî'nin *Heft Hişâr*'ı, Hâtifi'nin *Heft Manzar*'ı, Zülâfi Hânsârî'nin *Heft Seyyâre* ve *Heft Âsi-yâb* diye de anılan *Heft Genc*'i, Âgâ Ahmed Ali'nin *Heft Âsumân*'ı, Nev'izâde Atâî'nin *Heft Hân*'ı, Ermî-i Ahmed-i Râ-zî'nin *Heft İklim*'i bu tür eserlerdendir. Ayrıca yedi sayısı halk dilinde birçok atasözü, teşbih ve mecaz ifadelerinde kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "sb'a" md.; Muhammed b. Hasan ed-Deylemî, *Beyânü mezhe-bi'l-Bâtiniyye ve butlânih* (nşr. R. Strothmann), İstanbul 1938, tür.yer.; Safedî, *Tardü's-seb' 'an serdi's-seb'*, Süleymaniye Ktp., Yeni Cami, nr. 984, tür.yer.; Cevâd Ali, *el-Mu'şşal*, VI, 355-356; A. J. Wensinck, "Seb'a", *İA*, X, 266-267; Annemarie Schimmel, "Sab", *SA*, VIII, 662-663; A. Shapur Shahbazi, "Haft", *ELr*, XI, 511-515.

 MUSTAFA ÖZ

SEBBİH SÜRESİ

(bk. A'LÂ SÜRESİ).

SEBE
(سبأ)

Yemen'de hüküm süren bir devlet
(m.ö. X. yüzyıl öncesi [?]-115).

Adını devletin kurucusu olarak bilinen Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rûb b. Kahtân'dan alır. Bu kişinin isminin Abdüşems olduğu, savaşlarda esir ele geçiren ilk Arap hü-

kümdarı olması ve Yemen'e çok sayıda esir (sebâyâ) getirmesi sebebiyle kendisine Sebe lakabının verildiği söylenir. Bâbil, Horasan ve Mısır'da büyük fetihler gerçekleştirdiği, esir ve ganimetleri bu ülkelerden getirdiği rivayetleri de vardır. Kur'an-ı Kerim'de ve Sebe kitâbelerinde Sebe bir toplum adı olarak geçer.

Sebe (Sabâ, Seba) Devleti'nin kuruluş tarihi bilinmemektedir. Bazı araştırmacılar, Sebe b. Yeşcüb'ün Kahtân'dan sonra Yemen Arapları'nın atası sayılmasını ve Kur'an-ı Kerim'de sadece onun adının geçmesini delil göstererek bölgede kurulan en eski devletin Sebe olduğunu ileri sürmüş, milâttan önce yaklaşık 2500 yıllarına ait Sumer kitâbelerinde geçen "sâbâ" ve "sâbâm" kelimeleriyle Sebe Devleti'nin kastedilme ihtimalinden hareketle Sebe'nin tarihinin milâttan önce üç binli yıllara uzandığı tahmininde bulunmuştur. Bazıları ise Kuzey Arabistan'dan geldikleri kabul edilen Sebeliler'in Yemen'e Maîn, Katabân ve Hadramut halkından üç yüzyıl sonra milâttan önce 1200 yıllarında göç ettikleri kanaatindedir. Hz. Süleyman'ın zamanını (m.ö. 972-932) dikkate alarak bu devletin milâttan önce X. yüzyıl öncesinde kurulduğunu ileri sürenlerin yanı sıra Sebe'den bahseden kitâbelerin en eskisinin milâttan önce VIII. yüzyıla ait olmasından hareketle kuruluşu IX. yüzyılın ortasına taşıyanlar da vardır. Öte yandan Sebe Devleti'nin komşuları Maîn, Katabân ve Hadramut devletlerinden önce veya sonra kurulduğu konusu hâlâ tartışmalıdır.

O dönemdeki bölge devletlerinden kalan eserler arasında Hz. Süleyman'la Sebe melikesi arasında geçen olaylardan bahseden bir kitâbeye rastlanmamıştır. Ancak bir Amerika Birleşik Devletleri heyetinin yaptığı kazı çalışmaları sırasında Me'rib'in yaklaşık 40 mil doğusundaki Fâreh vadisinde milâttan önce X. yüzyıla ait kalıntılar bulunmuştur (Ahmed Hüseyin Şerefeddin, s. 72-73). Sebe Devleti'nden ilk defa VIII. yüzyılın ortalarına ait Asur kitâbelerinde açıkça söz edilmiştir. Bu hususta bilinen ilk kitâbede Sebe hükümdarının (mukarrib) Asur Kralı III. Tiglath-pileser'e (m.ö. 745-727) altın, deve, kıymetli taşlar ve baharat cinsinden vergi ödediği belirtilir. Daha sonraki kitâbelerde bu verginin II. Sargon'a (m.ö. 721-705) ve sonraki hükümdarlara verildiği zikredilir. Asur fetihleri Yemen'e ulaşmadığına göre bu verginin Sebe kervanlarının Akdeniz kıyılarındaki şehirlere ve özellikle zamanın önemli bir ticaret merkezi olan Gazze'ye geçme-

sine izin verilmesi için ödendiği düşünülmektedir. Yunan edebiyatında Yemen'e yapılan en eski atıf Theophrastos'un (ö. m.ö. 288) eserinde mevcut olup burada Yemen'deki üç devlet ve bölgedeki gelişmişlik hakkında bilgi verilmiştir. Onu Yemen'i dört toplama ayıran Eratosthenes (ö. m.ö. 196) takip eder. Strabon da Sebeliler'in sosyal ve ekonomik durumlarına dair bilgi aktarmış, başşehirlerinin Mar-yaba (Me'rib) olduğunu söylemiştir.

Ahd-i Atık'te Sebe (Şeba) halkının kökeni hakkında bilgi verilmekte (Tekvîn, 9/7, 32), Sebe kraliçesinin Hz. Süleyman'ı görmek ve peygamber olup olmadığını anlamak için baharat, altın ve kıymetli taşlardan oluşan hediyelerle birlikte Kudüs'e geldiği, ziyareti sırasında ona iman ettiği ve kendisine verilen hediyelerle ülkesine döndüğü bildirilmektedir (I. Krallar, 10/1-13; II. Târihler, 9/1-9, 12). Ayrıca Sebe, Suriye ve Mısır'a güzel kokulu bitkiler satan, bilhassa günlük temin eden ve buralara altın ve kıymetli taşlar ihraç eden bir toplum olarak gösterilmektedir (Mezmurlar, 72/15; Hezekiel, 27/22-23, 38/13; Eremya, 6/20; Eyub, 6/19).

Kur'an-ı Kerim'de iki sûrede Sebe'den söz edilir. Neml sûresinde (27/20-44) danışma meclisi bulunan bir kadın hükümdarın yönettiği Sebe'nin zengin ve güçlü bir ülke olduğu, halkının güneşe taptığı, Hz. Süleyman'ın bu melikeye elçi göndererek onu ve halkını müslüman olmaya çağırdığı, meseleyi barış yoluyla halletmeye çalışan melikenin Kudüs'e gidip Süleyman'la bizzat görüştüğü ve bu görüşme sırasında onun cismanî ve ruhanî gücü karşısında gerçek bir peygamber olduğunu anlayıp kendisine iman ettiği ve hâkimiyetini tanıdığı anlatılır. Tarih ve tefsir kaynaklarında Hz. Süleyman'ın onunla evlendiği veya Hemdân melikiyle evlendirip görevinde bıraktığına dair rivayetler yer alır (bk. BELKİS). Adını bu toplumdan alan Sebe' sûresinde ise (34/15-21) maddî refaha sahip güçlü Sebe toplumunun bunca nimete rağmen şeytana uyup Allah'a kulluktan yüz çevirdiği ve bu sebeple büyük bir sel felâketiyle (Arim seli) cezalandırıldığı, verimli arazilerinin çorak topraklara, türlü nimetlerin mahrumiyetlere dönüştüğü belirtilmektedir. Tarihçiler, seddin yıkıldığı zaman hususunda milâttan önce IV. yüzyıl ile milâdi VI. yüzyıl arasında değişen tarihler vermektedir. Bu farklılık felâketin muhtelif zamanlarda tekrarlanmış olmasıyla da açıklanabilir (bk. ARİM).

Tarihçiler Sebe Devleti'ni iki döneme ayırır. **Mukarribler Dönemi** (m.ö. ? – m.ö. 650). Hükümdarların "mukarrib" unvanı taşıdığı, Sebe'nin Maîn ile çağdaş olduğu bu dönemde ülkenin sınırları kuzeyde Maîn, güneyde ve güneybatıda Katabân, doğuda Hadramut topraklarına, doğuda ve güneyde ise denize ulaşıyordu. Mukarrib unvanının ilâhlara kurban takdim etmeyle alakalı olduğu, kralın ilâhenin mümessili veya onunla insanlar arasında vasıta sayıldığı kabul edilir. Buna göre Sebe meliki dinî ve siyasî erki birleştiren rahip-kraldır. Bu unvanla bilinen, ilk barajları yaptırarak ziraatı geliştiren ve Me'rib'in batısında bir günlük mesafedeki Sirvâh'ı başşehir edinen ilk hükümdarın milâttan önce X. yüzyılın son çeyreğinde hüküm sürdüğü tahmin edilir. Çok sayıdaki Sebe kitâbesinde Mukarribler döneminde hüküm süren yirmi civarında hükümdarın adı tesbit edilmiştir. Ancak kitâbelerde onların iktidar süreleri belirtilmediği için bu dönemin toplam süresi iki ile üç asır arasında tahmin edilir (Cevâd Ali, II, 269; birinci ve ikinci dönem Sebe hükümdarlarının isimleri ve saltanat süreleri hakkında Fritz Hommel, Rhodokanakis, Philby ve Rycmañs tarafından hazırlanan farklı listeler için bk. *a.g.e.*, II, 306-314, 347-352). İsimleri bilinen Sebe hükümdarlarının üçüncüsünün zamanında milâttan önce 740 yılı civarında komşularıyla başlayan savaşlar, "mukarribü Sebe" unvanı taşıyan hükümdarların birincisi olan Kariba-il Vitar zamanında şiddetlenmiş ve Sebe'nin üstünlüğüyle sona ermiştir. Me'rib'in batısında kalan harabeler arasındaki başşehir Sirvâh'ta hüküm sürdükleri bu dönemin en görkemli binası ay ilâhına ait Almakah Tapınağı'dır. Bu mâbedin Belkis'in köşküne ihtimali üzerinde durulduğu gibi Mukarribler döneminin ilk yıllarında yapıldığı da söylenir. Bir kitâbede mâbedin çevre duvarının en eski hükümdarlardan Yada'il tarafından inşa ettirildiği belirtilir. Günümüze ulaşan duvarlarında müsnet yazı kitâbeleri bulunan saray ve köşk kalıntıları ülkenin maddî refahını göstermektedir. Her yönden dağlarla kaplı Sirvâh vadisinde yapılan büyük baraj da önemlidir. Her yerleşim biriminin veya kabilenin, kendilerini koruduğuna ve birliklerini sağladığına inandıkları özel tanrısı vardı. Şehrin veya kabilenin büyüğü devlete ve tanrılara ait vergileri alır ve asker toplama görevini yürüttü.

Melikler Dönemi (m.ö. 650-115). Mukarriblerin sonuncusu ve meliklerin ilki olan Kariba-il Vitar saltanatının ilk yıllarında komşuları Maîn, Katabân ve Hadramut hükümdarlarıyla şiddetli savaşlar yapmış ve onları itaat altına alıp ülkesinin sınırlarını genişleterek Yemen bölgesinin tamamına hâkim olmuştur. Bu zaferlerinin ardından ülkenin genişlediğini gösteren "melikü Sebe" unvanını alarak aynı zamanda devlet başkanının din adamlığı vasfından soyutlandığı Melikler dönemini başlatmıştır. Kariba-il Vitar, zafer kitâbesi olarak bilinen Sirvâh Mâbedi'nin cephe duvarındaki mermer kitâbesinde savaş ve zaferlerini, sulama işlerindeki hizmetlerini, yaptırdığı barajları, diktirdiği hurma bahçelerini anlatmış, itaat altına aldığı hükümdarların ve ele geçirdiği bölgelerin isimlerini yazdırmıştır. Diğer bir kitâbede de zaferlerin ardından gerçekleştirilen imar faaliyetleri, bazı şehirlerin surla çevrilmesi, Me'rib Seddi'nden dağılan kanalların tanzimi, yaptırılan saray ve köşkler tanıtılır. Onun oğlu Yeda el-Beyyin'in, devlete ödeyecekleri bir vergi ve askerî hizmet karşılığında toprakları kabilelere tahsis ederek vergi ve asker toplama işini kabile reislerine bıraktığı zikredilmektedir (a.g.e., II, 161, 166).

Milâttan önce V. yüzyıldan sonra Hemdân kabilesi etkili olmaya başlamış, ülkede çıkan karışıklıklar Reydânîlular, Hadramutlular, Katabânîlular ve Himyerîler'i harekete geçirmiştir. Hânedan mensupları arasındaki ihtilâflar yüzünden çıkan iç savaşlar sıkıntıları daha da arttırmıştır. Milâttan önce II. yüzyılın ortalarında iktidarı ele geçiren Hâşidîler çeyrek asır hüküm sürebilmiş, Sebeliler tahtlarını geri almayı başarmışlarsa da ancak on yıl daha dayanabilmişlerdir. Bu defa Sebeliler'in akrabalarından olan Himyerî kabilesinin lideri Yeşerha b. Yahdup Sebe'yi ele geçirmiş ve melikü Sebe ve Zû Reydân unvanıyla Himyerî Devleti'ni kurmuştur (m.ö. 115). Böylece yaklaşık beş yüzyıl devam eden Sebe Devleti Melikler dönemi de sona ermiştir.

Eski coğrafyacılar Sebeliler'in kalabalık bir toplum olduklarını, verimli topraklara sahip bulduklarını, güzel kokulu bitkiler yetiştirdiklerini, ticarette ve ziraatta ilerlediklerini zikrederler. Mevsimlik rüzgârları iyi bilen Sebe ticaret filosu Hindistan'la ticareti tekeline almıştı. Hindistan, Çin, Somali ve Sumatra'dan getirilen mallar Uman sahilinde boşaltılıp Sebe kervanları tarafından Kızıldeniz'e, oradan Mısır, Suriye ve Filistin'e taşınırdı. Mısır piramit-

lerinin buhur ihtiyacı buradan karşılanırdı. Kur'an-ı Kerim'de işaret edildiği gibi Sebe toplumu son derece gelişmişti. San'a'nın doğusunda geniş ve yüksek bir ova üzerinde ticaret yollarının kavşağında bulunan Me'rib, Arabistan'ın güneyinde ilk defa kurulan ve bölgenin tamamını egemenlik altına alan güçlü bir devletin başşehir olmanın yanı sıra Sebe medeniyetinin en önemli merkeziydi. Ülkelerarası ticaretteki başarıları ve meşhur barajları sayesinde geliştirdikleri ziraatçılıkla büyük servetler edinen Sebe hükümdarları başta Me'rib olmak üzere Necran, Gurâb ve Nakbülhucre gibi büyük şehirlerde kalıntıları günümüze ulaşan çok sayıda saray, köşk, mâbed ve kale inşa etmişler, şehirlerin etrafını surlarla çevirmişlerdir. Diğer mimari eserler yanında Me'rib Barajı mühendislik alanında gelişmişliğin bir sembolüdür. Sedden bahseden en eski kitâbeler 623 yılına aittir. Me'rib'de bulunan Evâm (Avâm) Mâbedi halk tarafından Mahrem Belkis adıyla bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hemdânî, *Şifâtü Cezireti'l-Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâfî), Riyad 1397/1977, s. 65, 220-221, 359-365; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zeheb* (Abdülhamîd), II, 180, 183, 192; Ahmed Hüseyin Şerefeddin, *el-Yemen 'abre't-târîh*, Âbidin 1384/1964, s. 67-80, 90-153; Cevâd Ali, *el-Mu'faşşal*, II, 258-352; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1971, s. 14-17; J. Ryckmans, "Some Remarks on the Late Sabaeen Inscriptions", *Sources for the History of Arabia* (ed. Abdurrahman Tayyib el-Ensarî v.dğr.), Riyad 1399/1979, I, 57-68; A. F. L. Beeston, "Some Features of Social Structure in Saba", a.e., I, 115-124; a.mlf., "Women in Saba", *Arabian and Islamic Studies* (ed. R. Bidwell - G. R. Smith), London 1983, I, 7-13; a.mlf., "Saba", *EP* (Ing.), VIII, 663-664; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 79-87; M. Abdülkâdir Bâfakih, *Târîhu'l-Yemeni'l-kadîm*, Beyrut 1985, s. 51-164; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, I, 42-46; M. Yahyâ el-Haddâd, *et-Târîhu'l-âm li'l-Yemen*, Beyrut 1407/1986, I, 217-251; Tefvîk Burrû, *Târîhu'l-Arabi'l-kadîm*, Dimaşk 1988, s. 72-79; Cemâl Abdülhâdî M. Mes'ûd - Vefâ M. Rif'at Cum'a, *Ceziretü'l-Arab*, Mansûre 1410/1990, I, 79-136; Adnan Tersisî, *Bilâdü Sebe' ve hadârâtü'l-Arabi'l-ülâ*, Beyrut 1410/1990, s. 68-76; M. Zebâre, *el-Enbâ' 'an Devleti Belkis ve Sebe'*, [baskı yeri yok] 1404/1984 (ed-Dârü'l-Yemeniyye), s. 9-16; Abdullah Hasan eş-Şeybe, *Dirâsât fi târihi'l-Yemeni'l-kadîm*, Taiz 1999-2000, s. 12-23, 53-70, 96-100, 285-340; Hamîd b. İbrâhim el-Mezrû', "Naşş te'sîsî li'l-Melikî's-Sebe'î Kerib İl Vitar Yühni'm", *ed-Dâre*, XXX/1, Riyad 1424/2004, s. 119-123; J. Tkatsch, "Seba", *IA*, X, 267-288; Casim Avcı, "Me'rib", *DiA*, XXIX, 187-188; Gus W. van Beek, "Marîb", *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, New York 1997, III, 417-419; Şükrân Harputlî, "Sebe'", *el-Meusu'atü'l-Arabiyye*, Dimaşk 2004, X, 646-648.

İSMAIL YİĞİT

SEBE' SÜRESİ

(سورة السبا)

Kur'an-ı Kerim'in
otuz dördüncü süresi.

Mekke döneminde Lokmân sûresinden sonra nâzil olmuştur. 6. âyetinin Medine'de indiği görüşü taraftar bulmamıştır (Kurtubî, XIV, 166). Adını 15. âyette geçen Sebe'den alır. Elli dört âyet olup fâsılası "ب، د، ر، ط، ل، م، ن" harfleridir. Nüzûl sebebi olarak Ebû Süfyân'ın ölümden sonraki ebedî hayatı ve kötülerin azaba mâruz kalacağı gerçeğini inkâr edişi zikredilirse de (Ebû Hayyân el-Endelüsî, VII, 256) bunun Ebû Süfyân'a has bir tavır olmadığı dikkate alındığında Hz. Peygamber'in muhataplarının Allah'ın birliğini ve âhîret hayatının varlığını inkâr konusunda katı bir tutum sergilemeleri şeklinde genel bir nüzûl sebebinden söz etmek daha uygun olur. Mekke döneminin ikinci yarısında indiği tahmin edilen Sebe' sûresinin temel konusunun, Allah'ın birliğine ve âhîret inancına davetten ibaret olduğu söylenebilir. Sûrede tevhid ilkesini pekiştirmek için yer yer çok tanrı inancı eleştirilmekte ve Allah'ın dünya hayatında lutfettiği hükümler ve refah gibi nimetlerin geçiciliğine dikkat çekilmektedir.

Sûrenin muhtevasını dört bölüm halinde ele almak mümkündür. Bütün evrenin sahibi olup sözleri ve fiilleri yerli yerinde bulunan, her şeyin iç yüzünü bilen, merhametli ve bağışlayıcı Allah'a hamd ve senâyi içeren giriş niteliğindeki ilk iki âyetten sonra birinci bölümde inkârcılıkta direnenlerin âhîret hayatını kabullenemedikleri belirtilir. Onlara göre düzenlenen bozulmayacak, çürüyüp parçalanıyormuş bedenlerin yeniden hayata kavuşturulması mümkün olmayacaktır. Bunun gerçekleşeceğini ileri süren kişi ya Allah adına yalın söylemekte veya cinnete yakalanmış bulunmaktadır. Buna karşılık âyetlerde kıyametin mutlaka kopacağı ve bu dünyada yapılanların karşılığının görüleceği âhîret hayatının başlayacağı haber verilmekte, aslında insanın evrene yönelik dikkatli bir bakışla bunu mümkün göreceği ifade edilmektedir (âyet: 3-9).

İkinci bölümde dünyada kendilerine egemenlik, üstünlük ve refah lutfedilen iyi kullarla âsti kullardan bazı örnekler verilmektedir. Burada önce Hz. Dâvûd'a başlanılan mânevî imtiyazlara, bunun yanında demirin onun elinde yumuşamasına, rüzgârın ve cinlerin Hz. Süleyman'ın emrine verilmesine, fakat bu fâni nimetlerin ölümlerine